

***Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar
könyvkiadói szakember posztgraduális képzés I. évfolyam***

A könyvkiadás története – házi dolgozat

Ernst van de Wetering:

Rembrandt – Quest of a Genius

– egy Rembrandt-album tipográfiai elemzése –

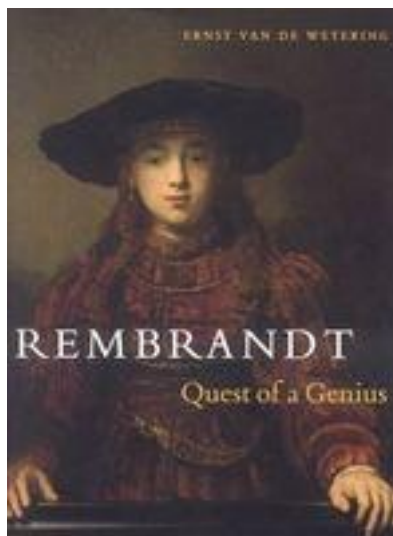
Készítette: Barsi Nikoletta

Konzulens: Buda Attila

2012. május 29.

1. Alapadatok

Az album az amszterdami Rembrandt House Museum 2006. április 1. és július 2. között nyitva tartó, *Rembrandt – Quest of a Genius* című kiállítására jelent meg.



Cím: Rembrandt

Alcím: Quest of a Genius

Nyelv: angol

Kiadók: Waanders Publishers, The Rembrandt House Museum

Megjelenés helye: Zwolle

Megjelenés éve: 2006

Oldalak száma: 256 p

1. ábra - védőborító

2. Borító és hátlap

Az copyrightoldalon feltüntetett információk szerint az albumot kemény- és puhatáblás kötésben egyaránt megjelentették, elemzésem a keménytáblás verziót veszi alapul. A könyv egyedi formátumú, a borító- és hátlaptábla mérete 300X334 mm, a gerinc íves, vastagsága 250 mm.

A tekintélyes méretű album cérnafűzéssel készült, a lapokat összefűző pirosas-bordós cérna harmonizál a bordó előzéklapokkal, és oldja a sötét tónusú borító komorságát. A táblát fekete vászonnal kasírozták, melyen a borítórész alsó harmadában, mélynyomásos technikával szerepel a könyv címe és alcíme, aranyozott betűkkel szedve. Az itt megjelenő cím és alcím a táblának pontosan ugyanazon a helyén található, ahol a védőborító címe és alcíme szerepel. Az envelope (1. ábra) anyaga műnyomó papír, vastagsága 200-300 g közötti. A mű fehérrel nyomott, verzál címe jól érvényesül az illusztrációként választott festményen (*Girl in a Picture Frame*¹, 1641). A védőborítón ezen kívül csak a szerző neve és az alcím látható, teret hagyva az olajképen megjelenő modell szuggesztív pillantásának.

A hátsó borítón egy rövid, mindössze 12 soros, a felső harmad felét kivető, fehér betűtípussal szedett fülszöveg méltatja Rembrandt páratlan munkásságát, a szerző új típusú tudományos megközelítését, valamint ígéretet tesz arra, hogy a festőzseni válla fölött bepillanthatunk a kreatív folyamatokat meghatározó gondolatokba is.

A vászonborítású gerincen az aranyozott nyomással készült cím és alcím mellett egy aranyozott, verzál W-betű szerepel, csakúgy, mint az envelope gerincén is, itt azonban a cím és az alcím fehér, a W-betű pedig lila. Ez az utóbbi színválasztás nem köszön vissza sem a borító, sem a

¹ A képek megnevezésére a kötetbeli angol címet használom.

belív egyéb részein a kiadó Waanders Publishers-re utaló² részeknél, így egymagában nem tűnik szerencsés választásnak, elűt a konzervatív színvilágú borítótól.

3. A főszöveget megelőző járulékos részek

A beliveket fényes, 120-150 g súlyú műnyomó papírra nyomtatták. A kenérszöveg talpas, reneszánsz betűtípusú, míg a képaláírásokat és lábjegyzeteket talp nélküli lineáris antikvból szedték.

3.1 Szennycímoldal

A szennycímoldalon csak a kötet címe és alcíme szerepel, ezek a belívek szedéstükrének kötésoldali, valamint felső margójának találkozási pontjánál helyezkednek el, a cím verzál, míg az alatta elhelyezkedő alcím kurrens betűből szedve.

3.2 Sorozatcímoldal

Az első nyomdai ív második oldala a magyar gyakorlat szerinti sorozatcímoldal, maga a kötet címlapfotóként (frontispiece) hivatkozik erre az oldalra, amikor az itt található illusztráció hivatkozását megadja: Rembrandt 1642-ben készült önarcképe díszíti a második oldalt, a festmény kifutó, más adat, kép, információ ezen az oldalon nem szerepel.

3.3 Címoldal

Szintén a belívek szedéstükréhez igazodnak a címoldali adatok: a verzál, ritkított, fett cím és a kurrens, fett alcím a kötésoldali és a felső margó metszeténél található. Ez alatt szerepel a szerző, a társszerzők, valamint a szerkesztő neve. Mindegyikük neve egyaránt verzál, ritkított és fett, ugyanakkor a szerző nevét 20 pontos, míg a további közreműködőkét 12 pontos betűvel szedték. A 'társszerzők' és a 'szerkesztő' szavak kurrensen, kurzíválva jelennek meg. A szedéstükrő alsó, valamint kötés margójához igazított a két kiadó neve és a kiadók székhelyének megjelölése.

3.4 Copyrightoldal

Az első ív harmadik oldalán (2. ábra) sok információt helyeztek el a készítőik, ezért a belívek tördelését követve ez az oldal már kéthasábos. Az előkészítésben részt vevő szakembergárda (szerzők, fordítók, tördelés és design, fotóillusztrátor) megnevezése mellett itt



2. ábra - copyrightoldal

² A copyrightoldalon reklámozott kiadói honlap (www.waanders.nl) sajnos azóta láthatólag megszűnt, az interneten fellelhető, Waanders Publishers által kiadott további köteteken pedig nem látszik a kötetgerinc, de valószínű, hogy a W-betű a kiadó – talán éppen lila – logója, de erre vonatkozóan nem találtam adatot.

kaptak helyet a pénzügyi támogatók (logóval), a kiadóról szóló további információk, a borító és a második oldal illusztrációjának megnevezése, az ISBN, az EAN és a NUR számok, valamint a jogtulajdonosokat³ beazonosító utalások. A kiadó e helyt hívja fel a figyelmet arra is, hogy törekedett az illusztrációként szereplő alkotások jogtulajdonosait felkutatni ugyanakkor várják azok jelentkezését, akik úgy érzik, hogy bármely illusztráció megjelentetésével kapcsolatban jogi aggály merül fel. Az oldalon megjelenő szövegek és nevek mindegyike 6 pontos és kurrens, a titulusokat (szerkesztő, műszaki szerkesztő stb.) leszámítva – ezeket verzális kiemeléssel és ritkítással szedték.

3.5 Tartalomjegyzék

A címnegyedívet követő 5. oldalon a kötet tartalomjegyzéke szerepel. A design ízléses, a felsorolt tartalom könnyen áttekinthető. Maga a „Tartalomjegyzék” (Contents) szó a tükör felső részén helyezkedik el, a tartalom felsorolása viszont az oldal közepére igazított, ezen belül vizuálisan, nagyobb térköz használatával is elkülönül a három rész: az előszó, a főszöveg, valamint az irodalomjegyzék. Az oldalszámok megelőzik az oldalon található tartalom leírását. A kurrens fejezetcímekhez hosszú kötőjellel kapcsolták az adott fejezet verzál betűtípussal szedett (ritkített) szerzőneveit. Szerkesztői figyelmetlenségnek tűnik, hogy az itt megjelenő neveket nem minden esetben egyeztették a copyright-oldalon feltüntetett nevekkal (pl. Bernd Wolfgang Lindemann a copyright-oldalon Bernd Lindemann⁴-ként szerepel).

3.5 Bevezető képek és előszó

A tartalomjegyzék és az album szöveges bemutatása közé, a 6-7. oldalpárra két, a tükörméretet betöltő olajfestményképet helyeztek el. A két nőalak hatásosan vezeti be az olvasót Rembrandt képi világába; a *Jan Six*-portréval ellentétben az édesanyát, *Anna Six-Wimert* megörökítő festményen a kor tipikus ábrázolásmódja köszön vissza: merev testtartás, szigorú pillantás, sötét ruha, fehér főkötő és fodros gallér. Az oldalpár jobb felén a dolgozószobájában *Minerva* nyugtatja kézfejét egy hatalmas kódexen, a haja és a köpenye lágyan omlik alá, világoskék ruhája és nyílt, őszinte, minden fáradságtól mentes tekintete izgalmas ellentétben áll a textilkereskedő dinasztia nagyasszonyának tiszteletet parancsoló figurájával.

Az előszó tipográfiája rendkívül visszafogott: a tükörméret, a két hasábos tördelés, valamint a betűk fajtája és mérete megegyezik a főszövegével; a szöveg bekezdésekre tagolt, de egyéb kiemelés – az előszót jegyző két szerző kurzivált titulusának kivételével – nem fordul elő.

4. A főszöveg

4.1 Tördelés és tipográfia

A kilenc különálló fejezetre tagolódo főszöveg a 11. oldalon kezdődik. A szedéstükör a következőképp alakul:

³ A copyright-jelzés csupán a két kiadó neve előtt szerepel, a szerző(k) nevei előtt nem.

⁴ Az előszót is ugyanő jegyzi társzerzőként, a középső név ott szintén elmarad.

- kötésoldali margó: 180 mm
- felső margó: 200 mm
- vágásoldali margó: 200 mm
- alsó margó: 200 mm

A kenyérszöveg betűmérete 9 pont, a címsorok 16 pontos fett és verzál, az adott fejezet szerzőjének neve pedig 12 pontos ritkított verzál betűből szedett. A szöveg két hasábos, az egyes hasábok mérete 900 mm, közöttük 100 mm-es a távolság. A fejezetkezdő oldalpárok szedése némileg eltér a többi oldalétól: a fejezetzáró oldalak (illetve az első fejezet esetében az előszó) verzóján minden esetben egy kifutó képillusztrációt találunk, a szemközti oldal szövege 650 mm-rel a felső margó alatt kezdődik, jelentős térközt hagyva a címsornak és a szerzőnek, valamint 500 mm-es a szöveg behúzása a kötésoldali margótól.

A pagina a vágásoldali margó szélénél található, a számozás páros oldalon, az Előszónál kezdődik (8. p.). Nem szerepel pagina azokon az oldalakon, ahol kenyérszöveg nem, csak képek és a hozzá tartozó képalírások vannak – ide értve azt is, amikor csupán egy, nagyobb méretű kép van az oldalon –, illetve természetesen a kifutó képpaladalon sem.

Segíti a tájékozódást, hogy az egyes oldalakon a láblécben helyet kapott a fejezet szerzője és címe: a fejezetkezdő oldalpárok kivételével az oldalpárok bal oldalán, a második hasáb kezdetéhez igazítva, egy 50 mm-es álló léniát követően szerepel a szerző neve verzál szedéssel, míg a jobb oldalon ugyanezzel a megoldással, viszont az első hasáb vonalában a fejezet címe. Optikailag a bal oldalon található lábléc elem oldalközépinek látszik, a jobb oldali pedig erősen a kötés margó felé húz, de érdekes módon ez nem bontja meg az oldalpárok harmóniáját.

Az egyes fejezetek szövegei kétféle módon jelennek meg: bekezdésekre tagolva – ilyen esetekben 100 mm a bekezdés sora utáni térköz, vagy nincs külön térköz, hanem 50 mm-es behúzással kezdődik a bekezdés – vagy alcímekkel ellátva. A kötet hat szerzőjéből négy élt az

alcímkezés adta lehetőségekkel, könnyítve ez által az olvasást és az eligazodást. Mivel a kilencből öt fejezetet írt alcímet alkalmazó szerző, így összességében a mérleg e felé a módszer felé billen. Szerkesztési szempontból talán érdekesebb lett volna az egységesítés irányába terelni a szerzőgárdát, bár művészeti album lévén – nagy mennyiségű és hangsúlyos illusztrációkkal ellátva – a szöveggörpuszok ilyen szintű feszességének hiánya talán megbocsátható. Az alcímek 10 pontosak, a kiemelést verzális szedés és ritkítás segíti.

Érdekes még megvizsgálni a jegyzetek megjelenítési módját is, mivel eltérően a szokványos magyar gyakorlattól, a szerzők megjegyzései, hivatkozásai, betoldásai nem a lap



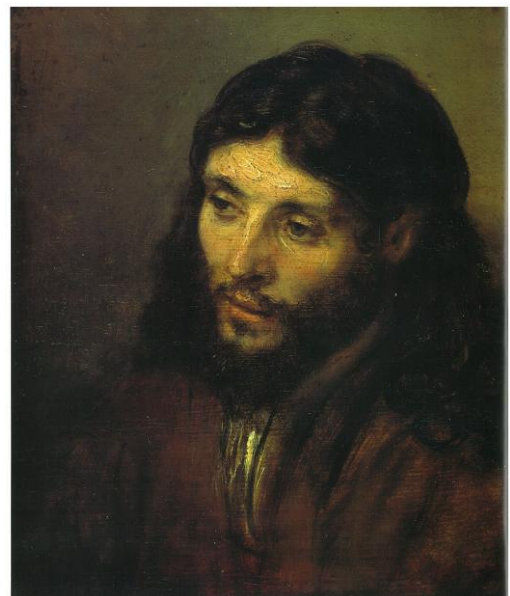
3. ábra – lábjegyzet elhelyezkedése

végén, az alsó margóhoz igazítva, hanem a kötésoldali margó és a hasábok közötti részen, tehát a lapok belső oldalán jelennek meg. Ez az elsőre szokatlan megoldás valójában rendkívül szép tipográfiájú oldalakat hoz létre és sokkal több teret enged a szöveg- és képelemek játékának, amire szükség is van, hiszen a tördelőnek a legváltozatosabb méretű illusztrációkat, jegyzeteket és képaláírásokat kellett megfelelően egymáshoz igazítania. Azokon a helyeken, ahol a nagy mennyiség miatt a jegyzetek nem férnek el az oldal szélén, ott a tördelő alulra és oldalra helyezte el a szövegeket, öt darab, egyenként 40 mm-es hasábokra szedve (3. ábra). A lábjegyzetek betűmérete 6 pontos, számozásuk – a kenyérszövegben felső indexben, a lábjegyzetben azonban vizuálisan is a jegyzet „részeként”, azzal megegyező méretben és pozícióban találjuk – fejezetenként újrakezdődik.

A szövegbeli kiemelésekkel meglehetősen szigorúan bánt a szerkesztő: kurzíval szedték a fejezetek végén a fordítás tényét és a fordító nevét, illetve mind a kenyérszövegben, mind a képaláírásokban megjelenő műcímekeket⁵, de ezen kívül semmilyen egyéb kiemelési módszerrel nem találkozunk.

4.2 Illusztrációk, képhivatkozások

A kötet 273 darab számozott képet⁶ – festményt, rajzot, vázlatot, metszetet⁷ stb. – tartalmaz, ezek közül 9 db (a fejezetkezdeteknél) kifutó (4. ábra), a többi a tükrön belül helyezkedik el, a legváltozatosabb elrendezésben és méretben. Általában elmondható, hogy azokon az oldalakon, ahol kenyérszöveg is található a képek mellett, ott a tükrő felső harmadában szerepel a legtöbbször kép (lásd az 5. ábra középső képét), illetve hogy a képek nem mindig szögletesek, előfordul, hogy a kép tetejét az eredeti konstrukciónak megfelelően lekerekítik. Ezen kívül – szerencsére – nehéz lenne bármilyen szabályosságot felfedezni az illusztrációk elhelyezésénél, az azonban látszik, hogy minden oldal és oldalpár megtervezésénél ügyeltek a színvilág harmóniájának, valamint a szöveg- és képelemek egyensúlyának és egymásba játszásának kialakítására. 273 kép a 256 oldalas könyvben – pusztán a számokból is látszik, hogy kevés olyan oldal van, amely nem tartalmaz képet. Ilyen mennyiségű vizuális információnál kiemelten fontos, hogy a képek hivatkozásai, a képaláírások formájukban és tartalmukban egyaránt a lehető legprecízebbek legyenek.



4. ábra – kifutó oldal

⁵ A Rembrandt-műveken túl megjelenő más címekeket is, például kurzívalva jelenik meg az is, ha az adott szerző egy korábbi, saját tanulmányában írtakra hivatkozik akár a kenyérszövegben, akár a lábjegyzetben.

⁶ A sorszámozásba értelemszerűen nem számították bele a borítóképet, a második oldal Rembrandtot ábrázoló képét, valamint az előszót megelőző két képet, azaz mindazt, ami a főszöveg előtti részhez tartozik.

⁷ Nem Rembrandt-művet ábrázoló illusztráció egyetlenegy van a könyvben: egy színes fotó az amszterdami Rembrandt House Museum-ról.

Ennek egyik legfontosabb eszköze a képalírás megfelelő pozicionálása (5. ábra), a betűtípus, illetve a számozás. Előbbiről elmondható, hogy az aláírások jelentős hányada a kép alatt vagy mellett található – ritkán, de előfordul a kép feletti elhelyezés is –, de bárhol is van, mindig két vonal metszéspontjához igazodik (tehát pl. a kép aljához vagy tetejéhez), sosem az adott képpoldal középvonalához. Így még a zsúfoltabb oldalpárokon is megkönnyíti az eligazodást. Fontos elem, hogy míg a kenyérszöveg betűtípusa talpas, addig a képalírásoké gömbölyded, talp nélküli. Végül, a képalírásokban megjelenő számok jól elkülönülő fett verzióban jelennek meg, ez különbözteti meg a képek sorszámozását a jegyzetek kurrens számozásától. A 6 pontos képalírások tartalmi logikája az alábbiak szerint épül fel: szerző vagy szerzőcsoport neve, mű címe (kurzívált), keletkezés éve, felhasznált festőanyag és hordozó megnevezése, cm-ben megadott méret, gyűjtemény megnevezése (amennyiben a mű közgyűjteményben található, akkor az intézmény mellett a város neve is). Ettől a formától csak akkor tér el a képalírás, ha részletet közöl a megelőző sorszámmal ellátott képből, ilyen esetben csak utalást tesz erre a tényre. A hazai hivatkozási gyakorlathoz hasonlóan a képalírásban szereplő elemek vesszővel vannak elválasztva egymástól és pont zárja a sor végét. A kép és a hozzá tartozó magyarázat között minden esetben minimum 100 mm-es a térköz. Amennyiben a kép szövegdalton található, úgy a kép és a szöveg között a térköz minimum 200, de akár 300 mm – a térkezelésben megmutatkozó efféle nagyvonalúság szükséges eleme annak, hogy a rendkívül információ-gazdag kötet szellős és áttekinthető maradjon.



5. ábra – Változatok képalírások pozíciójára

5. A főszöveget követő járulékos részek

5.1 Irodalomjegyzék

Az album legvégén található, közel hét oldalas irodalomjegyzék betűrendben tartalmazza a főszöveg tanulmányaiban csak a szerző nevével és évszámmal hivatkozott művek feloldását az alábbi logikai sorrend szerint: szerző neve, mű címe (gyűjteményes kötetben megjelenő írás esetén a gyűjteményes mű címe is), megjelenés helye, éve, illetve amennyiben erre szükség van, adott esetben a konkrét oldalszám. A magyar gyakorlattól eltérően nem szerepel az irodalmi hivatkozásokban a kiadó neve, továbbá a megjelenés helye és éve között nincs vessző, csak spácium. A betűrend alapja tehát a szerző vezetékneve és az évszám, ezek a felsorolásban verzálisan jelennek meg, alattuk a feloldás pedig 3 mm-es behúzással jelenik meg. A három hasábos tördelés, valamint a műcímek kurziválása itt is jól segítik elő az átláthatóságot.

5.2 Képek használata

Külön jegyzék nem készült a képek forrásairól és jogtulajdonosairól, hiszen ebben az esetben a részletes adatokat a főszöveg tartalmazza. A 255. oldalon, az irodalomjegyzéket követően a kiadó néhány mondatban felhívja erre a figyelmet, illetve közli a Rembrandt House Museum tulajdonában álló képeknél a szkenneléssel foglalkozó munkatárs nevét, valamint a három további illusztráció fényképészének nevét. Ezek az információk kissé esetlennek hatnak ezen a helyen, ugyan a kolofonoldal szerepét is betöltő copyrightoldal sok információt tartalmaz, mégis úgy érzem, a fentieknek ott lett volna a helye, részben logikailag, részben pedig azért, mert a megfelelő képbevitel az egész könyv minőségének egyik meghatározó eleme – illett volna a szakembergárda többi tagjához sorolni az ezzel foglalkozó munkatársakat.

6. Összegzés

Tipográfiai szempontból a kötet rendkívül egységes képet mutat. A kenyérszöveg és az illusztrációk harmonikusan, egymást jól kiegészítve jelennek meg. A választott betűtípusok, a visszafogottan, de hatásosan alkalmazott kiemelések, valamint a nagy odafigyeléssel készített precíz tördelés együttesen teremtik meg az album tekintélyes, ám mégis kellemes atmoszféráját, ami persze nem öncélú – a vizualitásnak nagyon nagy szerepe van abban, hogy a tartalmi mondanivaló célt érjen. Ez az album, pontosabban a benne alkalmazott könyvészeti, nyomdatechnikai és tipográfiai megoldások a fentebb említett néhány, az összképhez képest valóban apró hibától eltekintve maradéktalanul eleget tesz a funkciójának.